

A Kúria P. I. 2578/1937. számú 1937. szeptember 29-én hozott ítélete kimondja, hogy a Pp. 413. §-a alapján csak a ténykörülmények lényeges változása alapján lehet keresetet indítani a szolgáltatás tartamának és mennyiségének megváltoztatása iránt, nem pedig a szolgáltatás tartamának és mennyiségének megállapításával kialakult joggyakorlat változása esetén. Ugyanis felperes az alapper befejezése után meghozott 65. sz. jogegységi döntésnek a szolgálati viszonyban lévőknél az automatikus előléptetést a baleseti járadéknál figyelembe vevő határozatára hivatkozott. E tekintetben párhuzamos a Pp. 413. §. és a perújítás intézménye. Mindkettő *csak tények*, illetve bizonyítékok alapján indítható, sem a Pp. 563. §. 11. pontja alatt a „tények“, sem a Pp. 413. §-ában említett „körülmények“ alatt jogegységi határozatok, a joggyakorlat változása nem érthető. De figyelembe lenne vehető az új jogegységi határozat akkor, ha egyébként a Pp. 413. §-ának feltételei fenforognának. A Kúria vizsgálta is, hogy az az új körülmény, a nyugdíjazás ténye, mely a Pp. 413. §-a szerint új keresetindításra felperesnek jogot adna, mikor történt. Mivel megállapította, hogy ez már az alapper folyamán történt, tehát nem új körülmény, az alapperbeli ítélet ezt a tényt már figyelembe vette, felperesnek a Pp. 413. §-a alapján indított keresetét a Kúria elutasította.

Ifj. Dr. Szigeti László.

Szemlélődés.

A részvénytársasági igazgatóság tagjainak felelőssége sűrűn visszatérő kérdés legfelsőbb bíróságaink ítélkezési gyakorlatában. A visszatérésnek ez a jelensége több párhuzamosan ható oknak együttes eredője.

Minden felelősség élettörténetében két jelentős létszak különböztetendő meg: az egyik a felelősség vállalásának, a másik a felelősségrevonásnak létszaka. A kettő farkasszemet néz egymással: mennél könnyebbé tesszük a felelősség következményeinek levonását, annál inkább megnehezül annak vállalása — és viszont annyit veszít a vállalásnak problémája súlyosságából, amennyire enyhülnek az elvállalt felelősségnek jogi következményei.

A másért, avagy más helyett való ügyködés felelősségének ezen általános kísérő törvényén túlmenőleg az igazgatósági tag felelősségének területén ehhez még az is járul, hogy *e ponton* is — mint a jogi és gazdasági világ annyi más vonatkozásában — *összeütközésre kerül a kollektivista és individualista gondolkodási irányzat.* Az egyéniség kultuszát üző iskola abból a tényből, hogy a részvénytársaság, mint jogi személy, életet élni és tevékenységet kifejtteni csak igazgatósági tagjaiban tud.

arra a következtetésre jut, hogy ezen igazgatósági tagok működését és munkálkodhatását mennél szabadabbá és korlátlanabbá kell tenni. Ez az iskola tehát a felelősség vállalásának létszakát tekinti jelentősebbnek és támogatásban részesítendőnek. A közületi szellem elsőbbségét hirdető irányzat pedig elgondolását arra alapítva, hogy az életműködést végző szerv csupán szolgálja és kivitelezője a közösségi céloknak, azt az eredményt szűri le, hogy szigorúan és megszorítóan kell szabályozni az igazgatósági tagok ténykedésének menetét és kereteit.

Ez az irányzat tehát a felelősségrevonás létszakát véli fontosabbnak és nagyobb gonddal szabályozandónak.

Az igazgatósági felelősség kérdésének gyakori fölvetődéséhez e jogdogmatikai és jogpolitikai szempontokon kívül még egy gazdasági ok is járul. A válságok időszaka egybeesik a felelősségrevonások elszaporodásának idejével. Kár, hogy a huszadik század statisztikai láza még nem jutott el a legfelsőbb ítélőszék tárgyalóterméig, — mert kétségen kívül áll, hogy a most említett jelenségpárhuzam egyébként a jognak minden részterületén a pontos számok kimutatásával is alátámasztható lenne. De hiszen maga a jelenség szinte magától adódó igazság. Ha jól megy, ha a gazdaság kertjeiben a rózsák virulnak, kinek jut eszébe, — az éles visszaélés egyedi esetén túl — a felelősséget emlegetni. Bizony, ha rossz az irányzat, ha tövisek foglalják el a parkok rózsáinak helyét — mindenki a kertész felelősségeért kiált és nem igen vigasztalódik a felsőbb hatalmak, az általános jelenségek emlegetésével.

A magam részéről azt a felfogást vallom, mely a felelősségnek élettörténetében a felelősség vállalását tekinti a jelentősebb, támogatásban részesítendő létszakának. Idézem e ponton dr. Nagy Dezső tollából a Polgári Jog novemberi számában megjelent érdekes tanulmánynak egy kitételét, mely szerint „a társaság folyamatos vezetése nemcsak a részvényeseknek, hanem a köznek is elsőrangú érdeke.“ Nem oszthatom — már t. i. az igazgatósági tagok felelősségének vonatkozásában — Nizsalovszky professzor úrnak „A negatív részvényjogi reform“ról írt tudós és mély tanulmányában kifejezésre jutó felfogását, (36. old.) mely szerint „hogy a megfelelő részvénytársaságok alapítására még csak kísérlet sem történhetik, az igénytelen véleményem szerint a részvényjog hibáira és a kistőkés ebből folyó tartózkodására vezethető vissza.“ Azt gondolom, hogy az új vállalatok elmaradása inkább arra vezethető vissza, hogy nincsen az alakulásnak élére álló megfelelő névvel és súllyal, tekintéllyel és vonzóerővel bíró vállalkozó. Bizton hiszem, hogy minden oly esetben, amelyben egy új teremtő vállalat alakulásának hirdetésére szövetkeznek a magyar gazdasági politikának, a tőkés bankvilágnak, az ipari, vagy

mezőgazdasági életnek néhány kiválósága, — mindég akadna a kis- és középtőkéseknek megfelelő csoportja, amely zászlajuk után indul. Hogy hiányzik e szövetkezés, e kiállítás és e vállalkozás, az persze összetett jelenség; ott van tényezői között a gazdasági korlátozottság, jövőbeni bizonytalanság, adóztatási irányzat —, de ott van kétségtelenül a félelem a hiteljogi szabályok vaskalaposságának és bürokratizálódásának, a chikane lehetőségének fokozódásától.

*

* *

A joggyakorlatban felbukkanó esetek természetesen nem mutatják az elvi állásfoglalásoknak frontális összeütközését; részletkérdések kerülnek elbírálásra és a törekvés esetről-esetre — bölcsen — a konkrét tárgynak igazságos megítélésére és nem nagyvonalú elvek következetes kimunkálására irányul. Ennek ellenére vagy éppen ezért igen tanulságos a bírói döntéseknek az egységes elvi állásfoglalás nézőpontjából való szemügyrevétele.

1. a) *A felelősség kétségtelenül vétkeességi és ennek folytán egyéni és nem testületi.* Szépen fejezi ezt ki a P. IV. 5750/1936. sz. döntés, mondván, hogy: „az rt. igazgatósági tagjainak a károsulttal szemben fennálló felelőssége egyéni felelősség és csakis a vétkes igazgatósági tagot és nem az igazgatóságot, mint testületet terheli.“

Vétkes lehet a mulasztás is, amely állhat a másik igazgatósági tag jogellenes ténykedése elleni tiltakozás mellőzésében (P. IV. 5750/1936.) vagy ú. n. igazgatósági feladatok el nem látásában.

b) *Allandóan visszatérő elv itt az, hogy vannak ügynevezett vélelmezett, vagy törvényi feladatok, melyek ellátását minden egyes igazgatósági tagnak végeznie kell, anélkül, hogy e feladatok egy-két igazgatósági tagra bízhatók, vagyis feloszthatók lennének.* Így: az ügyvezetés irányítása és állandó ellenőrzése (P. IV. 5665/1936.) Nézetem szerint ez az elv bármily állandó is, nem lenne általánosítható. Bármily szorgosan kutatjuk is a KT. szabályait: azt kell megállapítanunk, hogy a törvény nem tiltja a feladatok ellátásának beosztását és azok egyrészének az igazgatóság egyik-másik, vagy több tagjával való ellátását. A gyakorlati élet általános állásfoglalása is éppen ellenkezőleg egy ily tilalom cáfolata mellett szól; nem igen hiszem, hogy léteznék a gazdasági világban oly nagyobb pénzintézet, vagy ipari társaság, melynél az ellátandó igazgatósági feladatokat valamennyi igazgatósági tag egyformán végezné, közelebbről: melynél a feladatok ne lennének felosztva és azok egyike-másika, vagy akár zöme az igazgatósági tagok közül néme-lyekre bízva. Gazdasági jogi folyamatok megítélésénél pedig min-

dig szem előtt kell tartani azok szokásszerű menetét és nem lehet a bírói szék bármily magas tekintélyével a folyamatokra új medret parancsolni.

A most említett joggyakorlati nézőpont (feladatok általánosítása) tehát a törvény szellemében módosítandó lenne. Ha az egyik, vagy másik igazgatósági tag a reá bízott igazgatósági feladatot el nem végzi — megmarad amúgyis a többi igazgatósági tagnak tiltakozási lehetősége. Ha pedig e tiltakozás elmulasztatik, megvan a jogellenesség tényállása, vagyis a felelőségrevonás jogalapja. (I. P. IV. 5750/1936.) Nem kell tehát az igazgatósági tagokat a feladatsablónok Prokrusztesz-ágyába fektetni: a biztonsági szelep — amint itt levezettük — amúgy is adva van.

Egyes döntésekben világosan mutatkoznak az ily értelemben való állásfoglalásnak körvonalai; nem is volna egyébre szükség, mint ezeknek a körvonalaknak erősítésére és következetes kitöltésére. Idézem az idevágó ítéletsorozatból a Hiteljog Tárának 1934. évfolyamában a 17. oldalon közölt határozatot: „Az igazgatósági tagnak az ügyvezetés irányítására és ellenőrzésére vonatkozó. kötelessége nemcsak az igazgatósággal, hanem az egyes igazgatósági taggal szemben sem terjedhet ki az egyes üzletek megkötésére és az üzletek lebonyolításának részleteire.“

c) A vétkeességi elvből folyó *további tétel, az, hogy kártérítési felelősség címén az igazgatósági tag ellen csak az léphet fel, aki kárát okozatlag visszavezeti a megtámadott igazgatósági tag vétkes magatartására.* Az 5750/1936. sz. döntés szóhangzata szerint „Az alperesek kártérítési felelőssége az adott esetben“ (dacára az igazgatósági tagot kötelező gondosság elmulasztásának) — „nem volt megállapítható, mert — az igazgatóság tagjai... kártérítési felelősséggel csak az esetben tartoznak, ha a keresetbe vett kár és az igazgatósági tagok szóbanforgó mulasztása közt az okozati összefüggés megállapítható.“

Ennek az okozati összefüggésnek a lapjára tartozik az a megállapítás, mely szerint, ha valamely már létesült eredményből indulunk ki visszafelé az eredményt létrehozó ok irányában és az általunk követett nyomon valamely határozott kiindulási pontot felfedezni vélünk: könnyen esünk felfedezésünk kizárólagosságának, vagy fölérendeltségének optikai csalódásába; könnyen elfeledjük, hogy minden eredmény több együtt ható tényező eredője. Figyelmen kívül hagyjuk, hogy az együtt ható tényezők kiindulási pontjai sokszor igen távol esnek egymástól, függetlenül és önállóan hatnak és az egyik kiindulási ponton őrtálló személy feszült gondosság mellett sem mérlegelheti a többi kiindulási pontból elinduló erőket, azok nagyságát, sebességét, sőt sokszor azokat egyáltalán nem is érzékelheti. Az előállott eredmény halmáról visszafelé tekintő hadvezéri bölcsesség

munkája igen könnyű, de éppen ezért messzemenőleg gyakorolnia kell az összes hatóerők felismerésének és a kiinduló pontjaikra való visszahelyezkedésnek erényeit. Dogmatikusabban kifejezve ugyanezt: *nem elég a felelősség levonásához a logikai lánc helyreállítása valamely kiindulópont és végeredmény között — ahoz, hogy a kiinduló pont okká és a végeredmény ezen ok okozatává minősíthessék és hogy az ok létrehozója felelősségre vonható legyen, elengedhetetlenül szükséges annak tények alapján való leszegzése, hogy a) a szóbanforgó kiindulópont jelentősége a szerepet játszó kiindulópont — sorozatban kizárólagos, vagy kiemelkedő, tehát nem mellékes; b) nemcsak az okozat vártájáról lehet a kiindulópontot felfedezni, hanem ellenkező irányban is megvolt a felismerés lehetősége; c) e felismerésnek a köteles gondosság kifejtése mellett meg kellett történnie; d) A megtörtént felismerés a hasonló gondosságra köteles átlagos embert a szóbanforgó nyulátiás megváltoztatására vitte volna.* — Hivatkozom ezen okfejtéshez a Jogi Hírlap VIII. évfolyamában 1089. szám alatt közölt ítéletre: „arról, hogy az alperesi igazgatósági tagok kártérítési kötelezettsége megállapítható, csak akkor lehetne szó, ha az igazgatóság tagjai figyelem és körültekintés mellett előreláthaták volna a másik rt. megsegítése érdekében hozott áldozatok hiábavalóságát. Mint-hogy azonban ezen másik rt. anyagi romlását a világgazdasági eseményeknek kedvezőtlen alakulása okozta és az egyéni akarat által nem irányítható ezeknek az eseményeknek mikénti alakulását az igazgatóság tagjai előre nem láthatták, kártérítési felelősségük megállapítható nem volt“ (C. IV. 422/1934.), valamint a P. IV. 4764/1935. sz. döntésre: „A titkos tartalékalapnak utóbb beállott veszteségek fedezésére való fordítása, ha az igazgatóság tagjai a kedvező viszonyokra tekintettel bizalommal lehettek a rt. vagyoni helyzetének jövőbeli kedvező fejlődése iránt, nem ütközik a törvénybe és nem nyújt alapot az igazgatóság kártérítő felelősségének megállapítására.“

2. Sokat foglalkoznak a határozatok azzal a kérdéssel, hogy *ki érvényesíthet kártérítési igényt a K. T. 189. §-a alapján?* Tekintettel e szakasz általánosságban tartott szövegezésére, a társasági hitelező érvényesítési joga általánosan el van ismerve, itt főképpen az veendő mindig figyelembe, hogy az igazgatósági tag pozíciója a társasági szervezetből folyik — benne és általa él a társaság — és hogy fokozottan kötelessége ténykedéseiben elsősorban és mindenekfelett a társaságot látni, amelynek életét megtestesíteni hivatott.

Kényesebb az a kérdés, hogy miképpen helyezkednek el az érvényesítés vonalán egymás mellett részvénytársaság és részvényes?

Mielőtt a joggyakorlat mai állásfoglalását ismertetném, röviden megemlíteni kívánom a két legújabb részvénytörvény: a német és a svájci idevágó szabályait. A német törvény 84. §-a (egyébként e vonatkozásban a HGB-vel összhangban) — a társasággal szemben állít fel kártérítési kötelezettséget. A társaság az igény keletkezése után öt évvel — és nem előbb — lemondhat arról, de csak közgyűlési határozattal és így is csak akkor, ha a lemondásnak ellenmondó kisebbség nem éri el a tőke egyötödét. A svájci új kötelmi jogi törvény 754. §-a megállapítja a kártérítési felelősséget úgy a társasággal, mint a részvényessel szemben. A közgyűlés felmentő határozata a részvényes vonatkozó keresetének a törvény 757. §-a szerint csak akkor állja útját, ha a részvényes a határozat mellett szavazott, vagy a részvényeket a felmentvényt követőleg annak ismeretében szerezte. Kiemelendő itt még, hogy amennyiben a részvényes oly kárt perel, amely öt közvetve, a társaságnak okozott kár útján éri, akkor a térítést csupán a társaság és nem a saját javára igényelheti.

Legfelsőbb bíróságunk megadja a részvényesnek a közvetlen fellépés jogát kárának megtérítése iránt, függetlenül attól, hogy a részvénytársaság a jogot érvényesíti-e vagy sem, és függetlenül attól is, hogy mily kárról van szó, közvetlenül a részvényesnek okozotról, vagy olyanról, mely a részvényest csupán közvetve, a társaságnak okozott kár útján éri.

Hivatkozom a Jogi Hírlap IX. kötetében 225. sz. alatt közölt esetre, mely szerint: „a károsult részvényes keresettel fellépni jogosult, de a részvénytársaságnak érdekében fel nem léphet; a rt. kártalanítására irányuló kereseti jog a részvényest meg nem illeti“, (C. IV. 1517/1934.) és az 1140/1937. számú döntésre, mely szerint: „a vétkes igazgatósági tagok ellen közgyűlési határozat nélkül is, valamint közgyűlési felmentvény ellenére is saját jogán a károsult részvényes követelheti kárának megtérítését. Ebből folyóan, habár a károsult rt. érdekének képviselőjében a részvényes fel nem léphet, az rt. javára marasztalást nem kérhet — azt a kárt, amely a rt. vagyonában az igazgatósági tag vétkes cselekménye, vagy mulasztása által következett csökkenés folytán osztalékigényének és a részvény értékesítésére vonatkozó érdekeinek sérelmében közvetlenül a részvényesre hárult, a részvényes közgyűlési határozat nélkül is érvényesítheti.“

Legfelsőbb ítélőszékünknek e döntésekben megnyilvánuló álláspontjára az a szerény megjegyzésem, hogy az túlmege de lege lata is a törvényi jogszabályok szabta kereteken. Ha a K. T. 189. és 192. szakaszainak szóhangzata nem is tesz különbséget, — annyi mégis kétségtelen, hogy a törvényalkotó a halmozódóan kettős felelősség veszélyének felidézését nem szándékolhatta.

Pedig, ha a nem közvetlenül, hanem a társaság útján szenvedett, árfolyam- vagy osztalékcsökkenésben jelentkező kár saját maga részére való megtérítésének jogát megadjuk a részvényesnek, — minthogy ugyanakkor ugyanannak a kárnak érvényesítési jogát a társaságtól el nem vonhatjuk, — elérkeztünk a kettős felelősség konkrét veszélyéig. Ez a paradox eredmény feltétlenül korrigálandó.

De lege lata a K. T. 175. §-ából lehet kiindulnunk, amely a részvénytársasági ügyvitel és könyvvezetés vizsgálat alá helyezésének jogát megadja a részvénytőke 10% -át képviselő részvényeseknek. Az e szabályhoz csatlakozó curiai elvi határozat kimondja, hogy az ügyvezetés és könyvvitel kivizsgálásának kedvezményét a 10% -nál kisebb társasági hányadot képviselő részvényesek közvetve — pl. a közgyűlési határozatot megtámadó per során — ki nem kényszeríthetik.

Vegyük ennek figyelembevételével szemügyre az előttünk fekvő kérdést. A részvényes konstatálja az árfolyam- vagy osztalékkevesletet az általa elképzelt mennyiségi fokkal szemben, kiemel a társasági ügyvezetéséből valamely szerinte helytelen és rosszul sikerült szakaszt, felállítja a kettő közötti okozati összefüggés vádját és kártérítést követel a kifogásolt társasági létszakasz idején működött igazgatósági tagtól. A védekezés nyilván csak aképp lehetséges, hogy az igazgatósági tag feltárja a társasági ügyvezetés illető szakaszára vonatkozó teljes tényállást és felajánlja ennek kivizsgálását, sőt ezen túlmenőleg — minthogy a kiszakított szakasz torzképet adhat, — beágyazza az illető társasági létszakaszt ügyködésének teljes folyamatába és ezt a maga egészében tárja a bíróság elé. Enélkül nincs meg a lehetősége ama kritériumok elbírálásának, melyeket fentebb a vétkesség és különösen az okozati összefüggés megállapítása tekintetében a bíróság vonatkozó állandó gyakorlatának alapján irányadóknak kellett megállapítanunk. El is tekintve már most attól, hogy meg van elméletileg a lehetősége annak, hogy a társaság ügyvitele feltárását megtagadja, íme adva van az iskola-példája a hivatkozott elvi határozat által tilalmazott közvetett kikényszerítésnek.

Elismerem, hogy a K. T. 189. §-ának szövegezése messze-mennyő lehetőségeket enged, — de nyilvánvaló, hogy nem kívánt ellentmondásban állni más helyen kinyilvánított precízebb elvekkel. Itt tehát összhangot kell teremteni. Ha a részvényes nem érvényesíthet valamely különös, egyenesen reá vonatkozó sérelmet és végső soron csupán árfolyamkevesletet vagy osztalékcsökkenést sérelmez, ami par excellence társasági kár és amivel szembeni védekezés csak az ügyvezetés feltárásában állhat, erre az igényre alkalmazni kell — per analogiam — a K. T. 175. §-ának kisebbségi jogi szabályozását.

De ha nem is mennék el idáig: a kettős kártérítési veszély kikerülése végett ki kellene mondani, hogy a részvényes a közvetetten, vagyis a társaság útján elszenvedett kárát csak a rt. javára érvényestheti (svájci törvény rendszere). Egy ily rendelkezés semmiképen sem mond ellen a K. T. 189. §-a rendelkezéseinek. Ideiktatom e ponton dr. Pethő Tibornak a Jogállam 1936. évi 8—9. számában megjelent cikkéből a következő idézetet: „— Ilyen esetben a kárösszegnek az rt. pénztárába való befizetése indokolt még akkor is, hogyha az összes részvényesek, vagy a részvényesek egy része lépne fel a saját maga külön kárkövetelésével és csupán az rt. pénztárán, illetve mérlegén keresztül juthat a károsult részvényes tényleges kára megtérítéséhez.“

3. Nem igen foglalkozik a gyakorlat az igazgatósági tag elleni kártérítési igény érvényesítésének időbeli korlátaival.

Az új német törvény öt évi elévülési időt ír elő. A svájci törvény különböztet. Öt évi elévülést rendel a tempore scientiae (kár és károsító ismerete) — és legfeljebb 10 évi elévülést a károsító cselekmény elkövetésétől. Ettől függetlenül egy praeclusio határidőt is felállít: ha a részvénytársaság közgyűlésileg felmentvényt adott az igazgatósági tagnak, a részvényes felelősségrevonási joga elenyészik, ha a határozat meghozatalától számított hat hónapon belül nem érvényesíti. (A francia ezidei szeptemberi décret-loi általában 3 évi elévülést rendel.)

Kétségtelen, hogy a forgalmi élet nem bírja el a 32 éves általános elévülési időt, — ennek részletes indokolása ehelyütt felesleges. *Bíróságaink mind szélesebb körben alkalmazzák hosszú nemérvényesítés esetében az időmúlás folytáni jogszűnés kísérő eszközét ott, ahol a tételes jog nem ír elő megfelelően rövidített elévülési időt.* (Példaképen rámutatok a Curia által ez év szeptemberében hozott P. IV. 2423/1937. sz. döntésre, mellyel a közkereseti társasági tag örököseitől megtagadta a cégbe való beléphetés jogát időmúlás okából annak ellenére, hogy e jog szerződésileg ki volt kötve.)

Bár a magam részéről ezt a bizonytalan skálát nem tartom tökéletes megoldásnak, — mégis úgy vélem, hogy az megfelelő tételes szabályozás híján az itt tárgyalt jogterületen is alkalmazandó lenne, különösen akkor, ha kiderül, hogy károsultnak módjában állott volna igényével korábban, hosszú időmúlás bevétele nélkül fellépni. A külföldi törvényhozás egyöntetű állásfoglalása világosan mutatja itt a helyes utat.

*

A bemutatott kérdések és esetek példái annak, hogy a bíróságoknak, még a legfelsőbbeknek is, mily szoros érintkezésben kell állaniok a mindennapi élettel, mennyire ismerniök kell a bíróság elé vitt betegségi esetek helyes elbíráhatásához az egész-

séges, vagyis eljűk nem kerülő eseteket. A bírői fórum ne legyen az elképzélesek fellegvára, melyet szerves környezetétől felvonó hidak, bástyák és vizes árkok rendszere választ el, hanem az élet igazságának cityje, melybe gátló átmenetek nélkül, természetes egyszerűséggel hordják be a perifériák tapasztalataik és munkájuk termékét, — viszonzásul nyervén onnan — ugyanoly mesterkéletlenül és könnyedséggel — a kultúrának, fénynek és emelkedettséggnek kincseit.

—l—r.

Áruellátási szerződések.*)

Sajátságos és a hitelforgalomban újabban mind gyakrabban feltűnő szerződéstípus az, amelyet általában áruellátási szerződésnek szoktak nevezni. Ez alatt rendszerint oly megállapodást szoktak érteni, amelynél fogva az egyik szerződő fél arra kötelezi magát, hogy a másik szerződő fél áruhitelszükségletét, vagy annak túlnyomó részét szükségletének megfelelően fedezni fogja. E kötelezettség vállalásával egyidejűleg rendszerint olyan biztosítékokat köt ki, amelyek a másik szerződő fél gazdasági önállóságát és akcióképességét tulajdonképpen teljesen megszüntetik. E jeleztes kikötések között rendszerint ugyancsak előfordul az eladott áruk tulajdonjogának fentartása, eladásuk esetén pedig a követelések engedményezése, sőt oly követelések engedményezése is, amelyek nem is a szerződő féltől átvett áruk eladásából származnak. Tipikus jelensége ennek az ügyletnek nagyszámú aláírt, de egyébként kitöltetlen engedményi formulának az átadása a jövőben keletkező künnlevőségekre vonatkozólag, továbbá a másik szerződő fél üzleti ellenőrzésének kikötése igen szigorú formában, többnyire olyként, hogy a könyvvitel ellenőrzését a másik szerződő fél részéről erre a célra delegált bizalmi egyén látja el. Rendszerint kikötöttek ezen szerződésekben az is, hogy a másik szerződő fél áruszükségletének csupán egész jelentéktelen részét van jogosítva másnál, mint a szerződő félnél fedezni, azt, hogy kinél és milyen mértékben, azt a hitelező állapítja meg. Ugyancsak ennek a részére tartatik fenn a kihitelezések cenzurázása, sőt a befolyó künnlevőségek kezelése és elszámolása is olyként, hogy az adós az incassóból csupán bizonyos havi ellátmányt kap későbbi elszámolásra. A szerződések némelyike még abban a tekintetben is korlátozza az adóst, hogy mekkora személyzetet tarthat és még esetleges személyzeti fizetés-emeléssel szemben is beavatkozási és döntési jogot ad a hitelezőnek.

Az ilyen szerződések ismérveinek vizsgálatánál is előtérbe kerül a kizsákmányoló szerződés, a „Knebelungsvertrag“ fő-

*) Részlet szerzőnek a Magyar Jogászegylet hiteljogi szakosztályának 1937 nov. 6-i ülésén tartott előadásából.